

ქართული დამწერლობისა და კომუნიკაციის რეალიები

უძველესია ქართული დამწერლობა, რომელიც ძველი წელთაღრიცხვით VII-VI საუკუნეებში შეიქმნა. დიაოხი და კოლხა დამწერლობის გარეშე არ იქნებოდა. თუ ქართული ანბანი V საუკუნეში შეიქმნა, როგორღა შეიქმნა ამავე საუკუნეში ქართული პროზის საოცარი ნიმუში „შუშანიკის წამება“?

გრიგოლ ხანძთელის დროს საქართველოში ისწავლებოდა შვიდი მეცნიერება, ძველი საბერძნეთის მსგავსად. იმის დასადასტურებლად, რომ დავით აღმაშენებელი მეცნიერებს ეხმარებოდა, იოანე პეტრიწისა და არსენ იყალთოელის მაგალითიც საკმარისია.

დიდი წინამორბედები ჰყავდა შოთა რუსთველს ჩახრუხადისა და შავთელის სახით. რუსეთველის პოემა „ვეფხისტყაოსანი“ მსოფლიო ლიტერატურის ფილოსოფიურ პოემათა რიცხვს განეკუთვნება. ქაჯეთის ციხეში შექმნილი ნესტანისეული უსტარი ხომ წერითი კომუნიკაციის შესანიშნავი ნიმუში და განსწავლულობის უზენაესი გამოხატულებაა.

საკვანძო სიტყვები: ფილოსოფია, ანბანი, კვლევა, კომუნიკაცია.

ქართული დამწერლობა ძალიან ძველია. დიდი მკვლევარისა და მამულიშვილის ივ. ჯავახიშვილის აზრით, იგი შეიქმნა ძველი წელთაღრიცხვის VII-VI საუკუნეებში. მაშინ არც არმაზული დამწერლობა იყო შექმნილი, არც ვირჯილიო კორბოს ბეთლემის გათხრების შედეგები; მარტო ნახმეტობა გაემეტობის შესწავლამ და ქართულმა ეპიგრაფიკამ აფიქრებინა დიდ მეცნიერს ეს. რაც დრო გადის და კვლევა-ძიება ტარდება, ქართული დამწერლობის ჩამოყალიბების ირგვლივ გამოთქმული აზრები ჯავახიშვილის ნააზრევს უახლოვდება: ალბათ, არც ეს იქნება ქვედა ზღვარი: დიაოხი და კოლხა დამწერლობის გარეშე არ უნდა დარჩენილიყვნენ! რა ვუყოთ, რომ ასე ძველი წარწერები ჯერ არა ჩანს. IV საუკუნესი ჩვენში ფასისის რიტორიკული სკოლის არსებობა ხომ ფაქტია [1. 238].

ანტიკურ ხანასა და საშუალო საუკუნეების მსოფლიოში სულ ხუთი აკადემია ყოფილა: ათენის, კოლხეთის, მანგანის, გელათისა და იყალთოს.

V საუკუნეში ჩვენ, ერთი მხრივ, იაკობ ცურტაველი გვყავს საქართველოში, ხოლო, მეორე მხრივ, იოანე ლაზი და პეტრე იბერი [2. 94-202] - პეტრე იბერის ნააზრევი ხომ საფუძველია ანტიკურობიდან საშუალო საუკუნეებზე გადასვლისა და ფუძემდებელი საშუალო საუკუნეების ევროპული ფილოსოფიისა.

V საუკუნეში თუ ქართული ანბანი შეიქმნა, იმავე საუკუნეში მშვენიერი მოთხრობა როგორღა დაიწერა? ეს იმას ნიშნავს, რომ პირველი კლასის მოსწავლემ „დათა თუთაშხია“ დაწეროს. თითქმის ყველა ქვეყნის ლიტერატურის ისტორია პოეზიით იწყება (საბერძნეთი, ეგვიპტე, ასურეთი, საფ-

რანგეთი, რუსეთი). მხოლოდ ქართული ლიტერატურის ისტორია იწყება პროზით. და ეს მაშინ, როცა ყველა ქართველი პოეტი და ყველა ქართველი პოეტი - ორგზის პოეტიო.... ამის მიზეზი ჯერჯერობით არ არის ახსნილი. ეს ჯერ კიდევ საკვლევი საკითხია. VII საუკუნეში, როგორც ჩანს, ქართულ ეკლესიას ავტოკეფალია ჰქონია, ვინაიდან კირიონ ეპისკოპოსი გრიგორიანულ ეკლესიასთან კამათში იღებს მონაწილეობას.

ჩანს, კოლხეთის რიტორიკული სკოლის კვალი მომდევნო საუკუნეებშიც არ გამქრალა. პირიქით, გაძლიერებულა კიდევ, მიუხედავად სპარსეთ-ბიზანტიის მეტოქეობისა საქართველოს დასაუფლებლად, მიუხედავად არაბთა შემოსევებისა და იმ კატაკლიზმებისა, რომლებიც საქართველოს თავს დაატყდა. მურმან ყრუს გამანადგურებელი შემოსევების შემდეგ - VIII საუკუნეში - გრიგოლ ხანძთელი გამოჩნდება. მის ნააზრევსა და, განსაკუთრებით, გიორგი მერჩულის ნააზრევში, როგორც ეს აღნიშნულია სათანადო სამეცნიერო ლიტერატურაში, სქოლასტიკის ელემენტები იჩენს თავს. მიუხედავად იმისა, რომ გრიგოლის აღმზრდელი ნერსე ერისთავი ხშირად არაბებისაგან დევნილი იყო და მისი ოჯახი, ისე, როგორც მთელი საქართველო, შვეიწროვებული ყოფილა, იგი კარგი მგალობელი, ჰიმნოგრაფი, მჭევრმეტყველი (გაიხსენეთ კოლხეთის რიტორიკული სკოლა), ამავე დროს კარგი ფილოსოფოსი ყოფილა. გიორგი მერჩულე ნაწარმოებს ისე იწყებს, რომ გვაგრძნობინებს - ჭეშმარიტება ღვთისგან, ქრისტესაგან არის განსაზღვრული. ეს უკვე სქოლასტიკის დასაწყისია.

გრიგოლ ხანძთელის დროს საქართველოში ისწავლებოდა შვიდი მეცნიერება, ისე როგორც ძველ ანტიკურ საბერძნეთში. მეცნიერების ამ შვიდ დარგს შემდეგში, საშუალო საუკუნეებში, შვიდი ხელოვნება ეწოდა. ეს იყო: დიალექტიკა, არითმეტიკა, გეომეტრია, რიტორიკა, ლოგიკა, ასტრონომია, მუ-

სიკა. ამ დარგებს ყველა სკოლასა და სასწავლებელში ასწავლიდნენ. აკადემიკოსმა ს. ყაუხჩიშვილმა ყურადღება მიაქცია იმ გარემოებას, რომ გრიგოლ ხანძთელს უფრო მეტი დარგი შეუსწავლია, ვიდრე ამას საშუალო სასწავლებელში გადიოდნენ. გრიგოლმა ფილოსოფიასთან ერთად კარგად შეისწავლა: ბერძნული, არაბული, სირიული ენები.

ს. ყაუხჩიშვილი წერს: „ერისთავ ნერსეს ოჯახში გრიგოლს შეუსწავლია:

1. დავითნი;
2. საეკლესიო გალობა;
3. ქართული დამწერლობა;
4. მწერლობა მრავალ უცხო ენაზე;
5. საღმრთო წერილი ზეპირად;
6. თანამედროვე ფილოსოფია (ამის სოფლისა ფილოსოფია);
7. საერო სილოსოფია (გარემესა მას სიბრძნესა ჰბასრონ)“.

ს. ყაუხჩიშვილი სრულიად სამართლიანად ფიქრობს, რომ გრიგოლ ხანძთელს ორი ფილოსოფიური დისციპლინა, ორი-სამი უცხო ენა საშუალო სკოლაში არ უნდა ესწავლა. ეს მას მხოლოდ უმაღლესი განათლების მიღების დროს შეეძლო. გრიგოლი საეკლესიო ფილოსოფიაში (თეოლოგიაში), რასაც კარგს ნახავდა, გადმოიღებდა. მეორის შესახებ სწერია, რომ (გარემესა მას სიბრძნესა) ხანძთელი კიცხავდა [3. 216].

ჩვენ გულდასმით ვაკვირდებით თხზულების სათანადო ადგილს, სადაც გრიგოლ ხანძთელის ფილოსოფიური განათლების შესახებ არის ლაპარაკი, თითოეულ სიტყვას ვიაზრებთ და ვრწმუნდებით: ეს იყო მოსამზადებელი პერიოდი ქართული ფილოსოფიის განვითარებისა. ამ ფილოსოფიამ უმაღლეს წერტილს კლასიკურ ხანაში მიაღწია ეფრემ მცირის, იოანე პეტრიწისა და არსენ იყალთოელის დროს.

ჯერ კიდევ XI საუკუნეში ეფრემმა გადმოთარგმნა იოანე დამასკელის „წყარო ცოდნისა“, ი. პეტრიწმა - ნემესიოს ემესელის „ბუნებისათვის კაცისა“. უკანასკნელ დროს

სამართლიანად ფიქრობენ, რომ იოანე დამასკელი და მაქსიმე აღმსარებელი ქართველები უნდა ყოფილიყვნენ, მაგრამ უცხოეთში მოღვაწეობდნენ და ბერძნულ ენაზე წერდნენ, როგორ პეტრე იბერი.

ცამეტის სირიელი მამიდან, რომელთა საქართველოში მოსვლის შესახებ საკმაოდ დიდძალი ლიტერატურა არსებობს, ნახევარი მაინც ქართველი ან ყველა ჩვენებური უნდა ყოფილიყო. როდესაც მათ სირიაში მონოფიზიტობისათვის დევნა განიცადეს, სამშობლოს მოაშურეს. დაწვრილებით თუ გავიაზრებთ მონოფიზიტობა-დიოფიზიტობის არსს, ვრწმუნდებით XII საუკუნეში ორი დიდი ფილოსოფოსი გვყოლია: არსენ იყალთოელი და იოანე პეტრიწონელი.

როგორც აკადემიკოსი შ. ნუცუბიძე წერს, პირველი კონსერვატიულ ბანაკს ედგა სათავეში, მეორე მოსვლის შესახებ პროგრესულ-პანთეისტურ-მატერიალისტურს. იოანე პეტრიწმა ჯერ მანგანში მიღვაწა, როგორც მიქაელ ფსელოსისა და იოანე ვიტალოსის მოწაფემ, შემდეგ ბაჩკოვო-პეტრიწონში, აქედან კი დავით აღმაშენებელმა გელათში მოიწვია. მან თარგმნა ნეოპლატონიკოს პროკლე დიადოხოსის „კავშირში ღმრთისმეტყველებითნი“ და ტექსტზე ორჯერ ვრცელი კომენტარი დაურთო.

მეტად საინტერესოა ცნობა, რომ პეტრიწს დიდად ეხმარებოდა დავით აღმაშენებელი. მან მოაზროვნეს მუშაობის ყოველგვარი პირობები შეუქმნა; მაგრამ იოანეს ყოველთვის როდი ჰქონია მუშაობის კარგი პირობები. ერთგან ის წერს - „დაღათაც შეწევნა და თანადგომა მქონიეს“ ეგების კიდეც „მეარისტოტელურა“-ო.

პეტრიწს მიეწერება შრომები გრამატიკაში, მედიცინაში, ისტორიაში და სხვ.

პეტრე იბერმა დიდი გავლენა მოახდინა იოანე პეტრიწზე, ხოლო ამ უკანასკნელის ზოგი ნაზრევი რუსთველმა გამოიყენა საკუთარი ორიგინალური ფილოსოფიური მსოფლმხედველობის შესაქმნელად.

პეტრიწმა შესანიშნავად იცოდა ბერძნული ენა და ამ ცოდნას მის ქართულზეც კი მოუხდენია გავლენა.

არსენი, ძირითადად, იყალთოში დამკვიდრებულა, ხოლო იოანეს გელათში უმოღვაწია. თუმცა დავითის ეპიტაფია „როს ნაჭარმაგვეს მეფენი“ არსენს ეკუთვნის და გელათშია შექმნილი.

ქართული სახელმწიფოებრიობის „ოქროს ხანაში“ საქართველო წინა აზიის უძლიერესი სახელმწიფო შეიქნა. სახელმწიფოს ფულადი შემოსავალი ოქროთი სჭარბობდა ამ დროს ინგლისისა და საფრანგეთის შემოსავალს, ერთად აღებულს. ამ დროს მეცნიერება, ფილოსოფია და ლიტერატურა დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ბედნიერ შერწყმას წარმოადგენდა. ეს ის დრო იყო, მოწინააღმდეგეთა ტყვედ ჩავარდნილი კადნიერი უფლისწულები საქართველოში ერთი ცხენის ფასად რომ იყიდებოდა.

როცა დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი თავისი შექების ობიექტს ალექსანდრე მაკედონელს ადარებდა და უპირატესობასაც კი აძლევდა: „არა დიდ იყავ აქილეს იმდენად, რამდენად დიდი იყო მქებელი შენი ჰომეროსიო!“ - თითქოს ასე შესძახა მაკედონელმა აქილევსის საფლავსო, - ამბობს ისტორიკოსი, ხოლო დავითი ამ მაკედონელზე უკეთესიც კი იყო.

ანგარიშგასაწევი და საქებარია წინამორბედი რუსთველისა - ჩახრუხაძე. 20-მარცვლიანი ლექსის საერთო სახელად ჩახრუხაული იქნა იმთავითვე აღიარებული. ხომ არ არის ჩახრუხაძე „შეფარვით“ მოხსენიებული რუსთველის მიერ 771-ე სტროფში, რომელიც ერთადერთი 20-მარცვლიანია შაირით გაწყობილ პოემაში და გამომწვევად გამოირჩევა („შეკრა წითელი ასი ათასი...“)?

ჩახრუხაძე დიდებულ თამარს მიუძღვნის ქებას, მაგრამო, ამბობს ის, ვინ შეძლოს ღირსეულად თამარის შექება?

შედარებით ფართოდ შეიძლება საუბარი პლატონზე. პლატონიზმსა და ნეოპლატონიზმზე: საბა პრბელიანის ცნობებს პლატონზე, ნეოპლატონიზმსა და პლატონურ სიყვარულზე დიდი მნიშვნელობა აქვს.

ე.წ. „აბდულმესია“, რომელიც აქამდე ი. შავთელისა ეგონათ და ამ ბოლო დროს კი გაირკვა, რომ არის იაკობ დუმბაძის „ქება მეფისა არჩილისა“ და დაწერილია 1661 წელს [4. 145-146] ქრისტიანული ტრიადის გამოცემით იწყება: „სამებით ღმერთმან, არსებით ერთმან, მომცეს მე სწავლა თქვენდა შემკობად“.

სქოლასტიკის ეს საკითხი უძნელესი და უბუნდოვანესია: მამა ღმერთი ასე თუ ისე გასაგებია, მაგრამ, თუ რა არის ან ვინ არის სულიწმინდა - ეს თომა აქვინელსაც არ ესმოდა კარგად. ამიტომ, ყოველივე ეს გასაგები რომ იყოს, ემანაცის რთული თეორიის განხილვა დაგვიჭირდება. ეს ქრისტეს დედაა, ანუ ღვთისმშობელი მარიამი. სულიწმინდის საბასეული განმარტებაც ცოტა ბუნდოვანია. „დამბადებელი ამათ ყოველთა, პირველ ნათელი და მიუწვდომელი“ [5. 116].

ვერც ამით მივწვდებით უკანასკნელი ინსტანციის შეუვალ კარებს.

შემდეგ ავტორი საბერძნეთსა და რომს იხსენებს, სოკრატეს განსწავლულობას იყენებს შედარებისათვის. აქ ყველაფერი გარკვეულია: საჭიროა ელინისტურ ხანაზე ყურადღების გადატანა, რასაც მრავალგზის შევხვედრივართ ისტორიასა და ლიტერატურაში.

შედარებით დაწვრილებით ვჩერდებით სოკრატეზე, მის პატრიოტიზმსა და შეფერილ დემოკრატიზმზე, არტისტულ არისტოკრატიზმსა და სოფისტურ დავაზე; ვადასტურებთ, რომ ეს იყო პლატონის მასწავლებელი, თანდაყოლილი იდეების პირველი მომგონი, რომელიც გამარჯვებულმა დემოკრატებმა სიკვდილით დასაჯეს.

ნიშანდობლივია, რომ აქ ძირითადი ფილოსოფია კი არ არის, არამედ თვითონ

გვიპყრობს და გვიტაცებს. ამის მაგალითია, თუნდაც, ერთი სტროფი: „შენ გონიერო, გულისხმიერო, თვით მეცნიერო, მეფევი ძლიერო, მიუხდომელო, მიუწვდომელო, მიუთხრობელო, წრფელსახიერო, განათლებულო, გალომებულო, კვლავ გოლიათო, გულმომბიერო“. აქ პოეტის მიერ გამოკვეთილია ორი პროცესი - მოვლენები და ვერბალური - ანუ ქცევისმიერი და სიტყვისმიერი [6. 77].

ჯერჯერობით არ არის დაწერილი წიგნი „რუსთველის ფილოსოფია“.

სამწუხაროდ, მისი დაწერა ვერ მოასწრო მოსე გოგიბერიძემ, ვერც შალვა ნუცუბიძემ. როდესაც ვიწყებთ პოემის შესავალს და ვკითხულობთ: „შაირობა პირველადვე სიბრძნისაა ერთი დარგი“. აქ იგულისხმება სიბრძნე, ანუ ფილოსოფია.

სადავო არაა, რომ ლიტერატურული ნაწარმოები არ არის ფილოსოფიური ტრაქტატი. ეს, ასევე, აიხსნება კომუნიკაციური გაგების ზოგადი თეორიიდან გამომდინარე.

რუსთველის პოემა არ არის არც პარმენიდეს, არც ლუკრეციუსის და, მით უმეტეს, გოეთეს „ფაუსტის“ მსგავსი რამ. რუსთველის ქმნილება არ არის ფილოსოფიური პოემა ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით - თემატურად, მაგრამ „იფი ეკუთვნის მსოფლიო ლიტერატურის ფილოსოფიურ პოემათა რიცხვს“ [7. 79], რადგან აგებულია გარკვეულ მსოფლმხედველობაზე. მას საფუძვლად უდევს ბოროტებაზე სიკეთის გამარჯვების იდეა და ფილოსოფიური მოძღვრება პეტრე იბერის ნეოპლატონიზმისა. ეს იდეა თვალში კი არა ეჩხირება მკითხველს.

ჰეგელი იტყოდა: „სული აქა-იქ ბრწყინავს ბუნებაში“. ფილოსოფიური დებადი ზოგან და ზოგან გაიელვებს პოემაში [8. 393].

აქვე უნდა გავიხსენო, რომ თანამედროვე ნარატოლოგია ხომ მხატვრული ტექსტის კომუნიკაციურ გაგებას ემყარება. მიუხედავად იმისა, რომ რუსთველი არ მიმართავს რიცხვთა დანტესებურ კაბალისტიკას

ბოროტის დამარცხებისა და სიკეთის გამარჯვების გზაზე, პოემაში მინც შეინიშნება თავისებური ტრიადა: პოემის დასაწყისში, ქალთა თანასწორობის ქადაგება: 1) „ლეკვი ლომისა სწორია“ (ეს კაცობრიობის ნახევრის განთავისუფლებას ნიშნავდა); 2) პოემის შუაგულში „ათავისუფლე მონები“ და 3) ბოლოს თავისებური უტოპიზმი: „ყოვლთა სწორთა წყალობასა, ვითა თოვლსა მოათოვდეს. ოზოლ-ქვრივი დაამდიდრეს და გლახაკნი არ ითხოდეს“.

პოემაში უდავოდ არის რაღაც ტრიადა - ჰიმნი ადამიანის თავისუფლებისა და ბოროტებაზე სიკეთის გამარჯვებისა.

გვერდს ვუვლით რა რუსეთველის კოსმოგონიასა და სამყაროს ღვთისაგან წარმომავლობის თეზას. სამყაროს სიმრავლის ცნების ახსნას, შეგვიძლია დარწმუნებით ვთქვათ: რუსთველს პოეზია ფილოსოფიის დარგად მიაჩნია. არ არის გამორიცხული, რომ ის ამ შემთხვევაში არისტოტელეს აზრს ეყრდნობოდა პოეზიის მეტი ფილოსოფიურობის შესახებ.

საერთოდ, ქართულმა ნეოპლატონიზმა პლატონ-არისტოტელეს შერიგების საკითხი

ყველაზე ადრე წამოაყენა მსოფლიოში ი. პეტრიწის საკითხის სახით.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ ნარატოლოგია ხომ მხატვრული ტექსტის კომუნიკაციურ გაგებას ემყარება. ქაჯეთის ციხეში შექმნილი ნესტანისეული უსტარი საგანგებო გონებრივი წრთვნის უტყუარი მაგალითია. ყოველივე ზემოხსენებული კი წერითი მეტყველების ანუ კომუნიკაციის (ვერბალური კომუნიკაციის) უმაღლესი ფორმაა, პიროვნების განსწავლულობის უზენაესი გამოვლინებაა.

„რუსთველის მსოფლმხედველობის ფილოსოფიურ საწყისს ქართული ნეოპლატონიზმი წარმოადგენს“ [7. 79], მაგრამ ნეოპლატონიზმი მხოლოდ მისტიკურ და რეაქციულ მოძღვრებად იყო აღიარებული. აკად. შ. ნუცუბიძე პირველი იყო, რომელმაც დამტკიცა, რომ ნეოპლატონიზმი შეიცავს პროგრესულ დებადს, კერძოდ, ესაა ყველა საგნის ღმერთში დაბრუნების იდეა, რომელსაც პროკლე და პეტრე იბერი ავითარებდნენ.

TAMAR KOBERIDZE

RELATIVES OF GEORGIAN WRITING AND THE COMMUNICATION

Summary

Georgian script is ancient. It was created in the centuries BC and already in the V century A.D., a prose masterpiece „The Martyrdom of Saint Shushanik“ was written. This era is considered as the epoch of notable appearance of Georgian intellectuals: having Tsurtaveli in Georgia, Ioane Lazi and Pepre Iberi raising fame in Maiyum , by that time, Phazisi Rhetoric School already operating more than a century, where the foreigners along with the Georgians mastered oratorical art, and thus, the art of Georgian operators (Partadze and Aieti in the V century, Grigol Khantsteli in the VIII century, Chakhrukhadze and Rustaveli in the XII century) of old ages does not astonish us. In the VIII century there were taught seven subjects, though Khantsteli learned much more. In the XII century there were a lot of Georgian philosophers (Ikaltoeli, Petrissoneli).

Despite of difficult questions raised, our representatives of bellesletters and philosophic literature have been constantly cared for the promotion of the word as the purpose of communication. Rustaveli's poem can serve as the foremost of this, where the form and scholasticism never oversteer the requirements of general theory of communicative function.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, 10, თბ., 1986.
2. ქართული მწერლობა, I, გამომცემლობა „განათლება“, თბ., 1984.
3. ქართული პროზა, I, „საბჭოთა საქართველო“, თბ., 1982.
4. დარჩია ბ., „იაკობ შემოქმედელი“, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2009.
5. სულხან-საბა ორბელიანი, „ლექსიკონი ქართული“, II, თბ., 1993.
6. ჯაგოდნიშვილი თ., ჯაგოდნიშვილი ივ., „ვერბალური კომუნიკაცია“, თბ., 2009.
7. ნუცუბიძე შ., „ქართული ფილოსოფიის ისტორია“, ტ. II, თბ., 1958.
8. ჯაგოდნიშვილი თ., „ისევ სუნთქავენ ქართულ ოცნებით მესხეთის მთებზე დიდი ტაძრები“, თბ., 2016.